

TARIX FANLARINI KASBGA YO‘NALTIRISH ASOSIDA O‘QITISHNING
TA‘LIMY TRAYEKTORIYALARINI TASHKIL QILISH MAZMUNI VA TUZILISHI

Axmatov Sanjar Nurmurodovich

Buxoro viloyati jondor tuman 2-son kasb-hunar maktabi

Annotatsiya: *Maqolada tarix fanlarini kasbga yo‘naltirilgan ta‘lim trayektoriyalari bo‘yicha ilmiy-pedagogik asoslar keltirilgan, tarix fanlarini kasbga yo‘naltirishdagi asosiy bosqichlar, ixtisoslashtirilgan “individual ta‘lim trayektoriya”sining maqsad va vazifalari ko‘rsatib o‘tilgan.*

Tayanch so‘zlar: *kasbga yo‘naltirilgan ta‘lim, tarix ta‘limi, standartlik darajalari, ta‘lim mazmuni, bosqichlar, komponent, individual ta‘lim trayektoriyasi, portfolio, tashxis, sertifikatlash, maxsus kurs, ilg‘or dastur, umumiy dastur.*

Аннотация: *В статье представлены научно-педагогические основы профориентационной образовательной траектории исторических наук, основные этапы профориентационной исторической науки, цели и задачи специализированной «индивидуальной образовательной траектории».*

Ключевые слова: *профессиональное образование, историческое образование, типовые уровни, содержание образования, этапы, компонент, индивидуальная образовательная траектория, портфолио, диагностика, аттестация, спецкурс, программа повышения квалификации, общее приложение.*

Abstract: *The article presents the scientific-pedagogical foundations of career-oriented educational trajectories of historical sciences, the main stages of career-oriented historical sciences, the goals and tasks of the specialized "individual educational trajectory".*

Key words: *vocational education, history education, standard levels, educational content, stages, component, individual educational trajectory, portfolio, diagnosis, certification, special course, advanced program, general application.*

KIRISH

Bugungi kunda ta‘limning yangi ko‘rinishi kasbga yo‘nalganlik va integral standartlik bilan ta‘minlanmoqda. Har ikki tamoyil ham umumiy ta‘lim tavsifiga ega bo‘lib, ular turli vazifalar majmualarini o‘zida aks ettiradi. Ta‘lim sohasidagi zamonaviy tendentsiyalar va raqamli makonda kasbga yo‘naltirish bo‘yicha yondashuvlar O‘zbekiston Respublikasining 2022-2026 - yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ham ta‘kidlab o‘tilgan, unda kasbga yo‘naltirish, kasb berish xizmatlarini yanada kengaytirish masalalari atroflicha muhokama qilingan.

ASOSIY QISM

Rossiyalik professor N.D.Levitov kasb tanlashga yo‘naltirish tushunchasida uch xil faoliyat turini nazarda tutadi:

a) kasbni targ'ib qilish (bu ishni maktabning boshlang'ich davridan boshlash taklif qilinadi);

b) to'g'ri kasb tanlash bo'yicha maslahat markazlari tashkil qilish (bunda o'quvchilarning qaysi kasbga qiziq boshlaganligini aniqlash maqsadidagi dastlabki kuzatish, o'rganish va tashxislash nazarda tutiladi);

v) kasb tanlashda o'quvchilarga yordam berish (bunda o'quvchini o'zi tanlagan sohadagi kasbga dastlabki tayyorlash ishlarini olib borish tavsiya qilinadi).

Ta'lim muassasida olib boriladigan to'g'ri kasbga yo'naltirish ishlari mazmunida ikki xil faoliyatni alohida ajratib ko'rsatadi: o'quvchilardagi qiziqish moyillik va qobiliyatni ularning rivojlanishini bilish maqsadida muntazam kuzatishni; o'quvchilar va ularning ota-onalari uchun yoshlarning kasbga qiziqishlari hamda kelgusidagi o'qishlari masalasida maktablar tomonidan tashkil qilinadigan maslahat markazlari xizmatlariga jalb qilishni nazarda tutadi. Tarixiy bilimlarga ega bo'lish barcha kasb sohalariga zarur bo'lgan daraja bo'lib, tarix fanlari standartlarining asosiy tamoyillari va sifat darajalari ta'lim oluvchida umumiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan. Uzluksiz ta'limning g'oyaviy, ta'limiy va tarbiyaviy rivojlanish vazifalari, ijtimoiylashuv vazifalari bilan chambarchas bog'liq holda kechadi. Tarix fanlarining kasbga yo'naltirilgan standartlik darajalari o'quvchining keyingi kasbiy ta'limiga yoki kasbiy faoliyatga tayyorlashga qaratilgan bo'lib, talabada bu jarayonda kasbga yo'naltirilgan qobiliyat shakllanishi taxmin qilinadi. Standartlarning har birining tarkibiga quyidagilar kiradi: ushbu bosqichda ushbu turdagi ta'lim maqsadlarining tavsifi; asosiy ta'lim dasturlari mazmunining majburiy minimumi; bitiruvchilarning tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan talablar va hokazo.

Ta'lim muassasida tarixiy ta'limga bo'lgan ehtiyoj uning kognitiv va mafkuraviy xususiyatlari bilan bog'liq. Bunda tarixiy ta'limning asosiy vazifasi qadriyatlarga yo'naltirilgan shaxsning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish uchun asos sifatida o'quvchilar o'rtasida tarixiy fikrlashni tarkib toptirishdir.

Tarixiy materialni muammoli va muammosiz bayon qilish jarayonida o'qituvchi og'zaki nutqning: syujetli hikoya, tasviriy bayon, tarixiy hodisa va tarixiy shaxslarga tavsif berish, qisqacha bayon, tushuntirish kabi har xil turlaridan foydalanadi.

Syujetli hikoya – ko'pincha dramatism xususiyati bilan ajralib turgan, muayyan tarixiy syujetga ega bo'lgan, his – tuyg'ularga ta'sir ko'rsatadigan, batafsil bayon qilinadigan hikoyadir. Syujetli hikoyada tarixiy voqealarning yorqin epizodlari, tafsilotlari bayon qilinadi, shuningdek, bu voqealarning ishtirokchilari bo'lgan tarixiy shaxslarning tavsifi beriladi. Dramalashtirish usuli, voqeada ishtirok etgan shxslarning dialog va monologlarini kiritish syujetli hikoyada keng qo'llaniladi. Shu maqsadda tarixiy arboblarning tarixiy hujjatlardagi ma'lumotlardan keng qo'llaniladi.

Tasviriy bayon – o'qituvchining tarixiy hodisalarni muhim xususiyatlari va detallari bilan birga yaxlit, bir butun manzara ko'rinishida obrazli qilib gavdalantirishidir. Tasviriy bayon syujetli hikoyaga o'xshaydi, lekin aniq – tarixiy

syujetga ega emasligi bilan undan farq qiladi. Tasviriy bayon kishilik jamiyatining xo'jalik, ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayotida ko'p marta takrorlanadigan tipik hodisalarni ko'z oldiga keltirish, shuningdek, ayrim mamlakatlarning tabiati va ulardagi xalqlarning ijtimoiy hayoti manzaralarini gavdalantirib berish uchun qo'llaniladi. Tasviriy bayon vaqtida madaniyat yodgorliklarining rasmlari texnik vositalar yordamida slaydlar ko'rinishida yoki oddiy surat ko'rinishida ko'rsatilsa, o'quvchilar quldorlar va oddiy kishilarning qanday sharoitda yashaganliklarini ravshan tushunib oladilar, qadimgi dunyoning g'oyat ulug' madaniy merosi bilan tanishadilar. O'qituvchi o'z hikoyasida tarixiy hujjatlar va badiiy asarlar matnidani parchalar o'qib bersa yoki ularni darslik matni bilan birga qo'shib gapirib bersa, uning hikoyasi obrazli, aniq va emotsional bo'ladi. Materialning yorqin bayon etilishi o'quvchilarning materialga diqqat – e'tiborini va qiziqishini oshirsada va ularning ijodiy tasavvurini o'stirsada, lekin bu hali bilimlarning yaxshi o'zlashtirilishini hamma vaqt ham ta'minlay olavermaydi. Shuning uchun o'qituvchi materialni bayon qilayotganda o'quvchilarning bilim olish faolligini kuchaytiradigan, yuqorida qisman aytib o'tilgan maxsus usullarni qo'llashi zarur bo'ladi.

Analitik bayon – o'rganiladigan hodisalarning asosiy elementlarini ularning muhim belgilarini ajratib ko'rsatgan holda bayon qilishdir. Analitik bayon o'tmishdagi ijtimoiy hayotning yaxlit manzaralarini yaratmaydi va shu jihati bilan tasviriy bayondan farq qiladi. Analitik bayon VI – VII sinflardagi tarix darslarida biror mamlakatning geografik muhiti, ijtimoiy munosabatlari, davlat tuzilishi ta'riflab berilayotganda, turli davrlar va xalqlarning moddiy madaniyat yodgorliklari (ko'pincha – bir – biriga taqqoslab) o'rganilayotganda qo'llaniladi. Ko'p hollarda, masalan, Misr piramidalariga, gotik soborga xarakteristika berishda tasviriy bayon bilan analitik bayonni bir – biridan ajratish qiyin bo'ladi. O'quvchilarning ishini faollashtirish uchun analitik bayondan oldin o'quvchilarga mamlakat siyosiy tuzumining sxemasini yoki urushning borishi sxemasini chizish, o'rganiladigan hodisaning asosiy belgilarini ko'rsatish va shu hodisaga baho berish to'g'risida vazifa topshirish ma'quldir.

XULOSA

Tarixiy voqea yoki hodisaga ta'rif berganda shu voqea va hodisaning eng muhim xususiyatlari ochib beriladi. Bu ta'rif, ko'pincha mavzuning bir yoki bir necha darsda o'tilgan qismi yuzasidan chiqarilgan asosiy xulosalardan iborat bo'ladi. Bunday ta'rif analitik bayonga o'xshasa ham lekin hodisaning asosiy belgilarini ancha aniq ko'rsatib berishi va ko'proq darajada umumlashtirishi bilan undan farq qiladi. O'qituvchi uzoq vaqt mobaynida davom etadigan jarayonlarni, masalan, hunarmandchilikning qishloq xo'jaligidan ajralib chiqishi va shaharlarning paydo bo'lishi jarayonini, feodalizmning tushkunlikka tushishi va yemirila borishi jarayonini, odatda butun mavzuga doir kirish darslari va yakunlovchi darslarda umumlashtirgan holda, qisqacha ta'riflab o'tadi. Tarixiy arboblarga ta'rif berish – shu arboblarning faoliyatining sinfiy xarakterini hamda ularning shaxsiy xususiyatlarini ochib berishda qo'llaniladigan o'qituvchi og'zaki

bayonining alohida bir turidir. Tarixiy arboblarga beriladigan ta’rif qanday asosiy talablarga javob berishi kerakligini A.I.Strajev quyidagicha ifodalagan:

1. Tarixiy arbob o’zi yashagan davr muhitida, shu shaxs o’z faoliyati va maslak – qarashlari bilan o’zini namoyon qilgan tarixiy sharoit bilan chambarchas bog’langan holda ko’rsatilishi kerak.

2. Tarixiy arbob qaysi sinf yoki sinfiy guruhning manfaatlarini ifodalasa, o’sha sinf yoki sinfiy guruh bilan yaqindan bog’langan holda ko’rsatilishi kerak; bu ishni tarixiy shaxsning o’z faoliyati, fikr – mulohazalari bilan bog’lash lozim.

3. Tarixiy arbob “jonli shaxs” qilib ko’rsatilishi, uning individual xususiyatlari, o’ziga xos ma’naviy va jismoniy qiyofasi ta’riflab berilishi kerak.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-son farmoni, 2022 yil 28 yanvar / lex.uz

2. Akbarov B. Klaster tizimi umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘quvchilarida kasbiy tafakkurni shakllantirishning asosiy omili sifatida // Xalq ta’limi. 2019. № 4. –B. 106.

3. Koshanova N.M. Teacher actions in professional direction of secondary school children // European Science Review 2020, № 3–4. - P. 26.

4. Савчина Т.Г. Профильное обучение в системе непрерывного образования «школа- вуз» (на примере преподавания истории) / диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Москва, 2009. 56-с.

5. Полякова Т.С. Анализ затруднений в педагогической деятельности начинающих учителей. -М.: Педагогика, 1983. - 128 с. 303-304.

6. Розин В.М. Природа и особенности социального проектирования (от замысла к реализация) // Социальное проектирование в сфере культуры: Методологические проблемы. - М: Наука, 1986. – С. 21.

7. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / Новое в жизни, науке, технике. - Сер. «Педагогика и психология». № 6. - М.: Знание, 1986. - 80 с.

8. Панасюк В.П. Моделирование региональной системы управления качеством образования на основе процессного подхода / В.П.Панасюк // Управление качеством образования: теория и практика эффективного администрирования. - 2008. - № 2. –С. 26.

9. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностноориентированного образования // Педагогика, 1997, № 4. - С. 11-17.

10. Журавлёва К.И. Опыт организации профильного обучения по индивидуальным образовательным траекториям в школе № 1131 // Профильное

обучение в городе Москве: Опыт, проблемы, перспективы: Матер. н.-пр. конф. (14-15 мая 2003 г.): Часть II. - М: НИИРО, 2003. - С. 67-78